

Гриценко М. М.,

бібліограф методично-бібліографічного відділу,
Зінківська центральна районна бібліотека імені В. Г. Короленка,
(Україна, Полтавська область), E-mail: gmmutoria@gmail.com

ІНТЕГРАЦІЯ ЯК УМОВА ПРОГРЕСУ. ДІАЛЕКТИКА ІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. В статті висвітлений феномен діалектичного взаємозв'язку цілого й часткового, зокрема на прикладі суспільства як глобальної системи. Наведено критичний аналіз робіт філософів і соціологів з проблем гармонії та хаосу, проілюстровано негативну роль синергетики та біологізації в соціальних дослідженнях. Показане значення інтеграційних та дезінтеграційних тенденцій в різних суспільно-економічних формаціях, виявлені спільні і відмінні риси у їх співвідношеннях. Здійснена спроба обґрунтування дійсної інтеграції як самоусунення суспільної форми руху матерії. Запропоновано філософське осмислення подальшого розвитку постгуманістичної цільної сутності до рівня «розумного Всесвіту». При побудові своєї концепції автор спирається на діалектико-матеріалістичний та конкретно-історичний підходи, використовує закономірності єдності синтезуючого охоплення нерозривно пов'язаних між собою явищ. Зроблено висновок, що лише подолання процесів диференціації (тотальної конкуренції, квазібіологізму) зробить можливим прогресивний поступ глобального «Я».

Ключові слова: ціле і часткове; інтеграція і диференціація; суспільно-економічні формації; комунізм як дійсний рух; існуючі і прийдешні форми руху матерії.

З давніх часів мислителів турбувало питання про співвідношення гармонії (впорядкованості, єдності) і хаосу (невпорядкованості, дезінтеграції) як у навколишньому світі загалом, так і в суспільстві зокрема. Наприкінці ХІХ ст. австрійським фізиком Л. Больцманом було відкрите явище ентропії – міри хаосу, що прагне досягти максимальної величини в закритій системі і протистоїть її самоорганізації. Очевидно, дезінтегруючі та стабілізуючі фактори присутні і в суспільному розвитку.

Самі поняття «гармонія» та «хаос» виникли у давньогрецькій філософській традиції. Філософи піфагорійської школи єдність асоціювали з монадою – абсолютизацією одиничного, гармонії і порядку. Антиподом монади, згідно їхнього вчення, виступає діада, що уособлює принцип невизначеності, невпорядкованості і хаотичності. Двійка (хаотична множина) завжди протистоїть монолітній єдності, одиниці [10]

Радикальний софіст Антисфен вважав, що згідно «природного закону» всі люди є рівними. Загалом софісти гадали, що сама природа диктує співдружність окремої людини з іншими людьми. Аристотель виділяв всезагальну рівність як один з типів справедливості [4, с. 119].

Суперечності прагнуть перетворення суспільства на соціальну діаду, знижуючи його єдність. На прояви цього роз'єднання звертали увагу деякі давньоримські юристи (Трифонін та ін.). Вони зазначали, що існування таких явищ, як рабство, купівля-продаж, влада суперечать вродженій людській свободі [4, с. 120].

У давньокитайській традиції соціальна філософія поєднувалася з морально-етичними конструктами. Засновник моїзму Мо-цзи ввів у широкий вжиток поняття «цзяньай» – любові до всіх членів суспільства. Мо-цзи зазначав, що така всезагальна любов окрім моральних переваг ще й економічно взаємовигідна. Велику увагу цей мислитель приділяв і суспільній справедливості, на фундамент якої спирається гуманізм: «той, хто присвятив себе справедливості, неминуче стане досконалим» [45, с. 139–144]. Стародавній філософ Мен-цзи об'єднав традиційну категорію «жень» (гуманізм, людинолюбство, рівновага) та «і» (необхідне), протиставивши отриману чесноту принципу вигоди. Середньовічний реформатор конфуціанства Чжу Сі вбачав у категорії «жень» всезагальну творчу силу, що при-

сутня як у природі, так і в суспільстві [19].

Давньоіранське вчення маздакітів проголошувало протистояння світлого начала, яке уособлювало раціональність і цілеспрямованість, та темного сліпого хаосу. «Перший східний соціаліст» Маздак вважав, що з початку часів у суспільстві існувало лише світле начало, соціальна рівність, яка потім змінилася класовою пільгою [40].

Новий час додав до старих істин нові ідеї, що спирались на модерні реалії. Нідерландський юрист Гуго Гроцій джерелом права вважав природу людини, що прагне мирного існування згідно велінь розуму [4, с. 120]. Французькі утопічні комуністи XVIII ст. (Мельє, Маблі, Мореллі) бачили повне втілення природного права людини лише в соціалістичному суспільстві [4, с. 121]. Шарль Фур'є писав про те, що в розшарованому суспільстві діють сили відштовхування. Мислитель зазначав, що в класовому соціумі завжди присутні примус і дисгармонія, хоча в основі «людських страстей» лежить властивість до взаємопритягування [43, с. 90–91]. Фур'є, напевно, одним із перших запропонував класифікацію епох на основі ступеню суспільного єднання – у своїй праці він подає дещо плутані й непослідовні таблиці чергування періодів соціального розладу із періодами соціальної єдності [43, с. 63, 66–67]. Даний філософ вважав, що «комбінований» та «роз'єднаний» устрої окрім суспільства мають свої вияви й у природі загалом [43, с. 270].

Оригінальну соціальну концепцію запропонував практично невідомий нині японський матеріаліст XVIII ст. Андо Сьоекі. Сучасне йому повне протиріччя суспільство він позначав категорією «*хосей*» – «*протизаконний світ узаконеного беззаконня*». Мислитель вважав, що нерівність у суспільстві порушує природній хід речей [39, с. 127]. Власне, вся історія людства є трагічним відхиленням від природних відносин [39, с. 141].

Проблема соціального в тій чи іншій мірі була висвітлена у роботах класиків німецької філософії. Згідно концепції І. Г. Фіхте, всі люди мають бути вільними; той же, хто має бажання мати раба – внутрішньо сам є рабом [42, с. 27]. Тяга одного «я» до інших «я» є природною. Кінцева мета соціального розвитку за Фіхте – утворення єдиного ідеального суспільства і відмирання окремих держав [42, с. 24]. Саме суспільство для Фіхте де-факто є своєрідним виявом цілого, тобто абсолютним «Я» [14, с. 63].

Нового поштовху розумінню суспільних процесів надала ідеалістична діалектика Г. В. Ф. Гегеля. Ним було обґрунтовано тезу про те, що *загальне* є необхідністю, *одиночне* ніби живе в ньому [7, с. 255]. Окремий індивід (одиночне), коли працює, працює й на інших, а не тільки на себе, свої ж потреби він неминуче задовольняє через працю інших. З цього випливає, що індивід жертвує собою ради цілого [7, с. 247]. Зрештою насолода індивідуальності полягає в добробуті людства, її насолода – «*насолода всіх сердець*» [7, с. 257]. І далі, ніби підсумовуючи, Гегель формулює важливий умовивід: ціле – стабільна рівновага частин, нерівність порушує баланс, справедливість відновлює рівновагу [7, с. 316].

Гегелівська діалектика була творчо розвинена видатним матеріалістом К. Марксом. Ним була продовжена традиція (Аристотель – Фіхте – Гегель), згідно якої ціле домінує над частинами і є більшим аніж проста їх сума. Суспільство – це не сукупність людей, а система *відносин* і зв'язків між ними [29, с. 214]; це сама людина у її суспільних відносинах [30, с. 222].

Англійський соціолог і економіст вікторіанської епохи Г. Спенсер притримувався протилежних поглядів на суспільство. Він стверджував, що будь-яке ціле є нестійким, прогрес здійснюється тоді, коли знищується ступінь однорідності в даній системі [41, с. 46–48]. Звідси випливає, що ідеальним є стан вічного балансування між нерівними частинами цілого [41, с. 51–54]. Надаючи перевагу індивідуалізму перед альтруїзмом [41, с. 438–439, 441–442], Спенсер взагалі

сумнівається в необхідності сумісної діяльності членів суспільства [41, с. 358]. Справедливо вбачаючи той факт, що особисті інтереси мають співпадати з інтересами суспільства [41, с. 222], він приходять до парадоксального висновку – загальне щастя можливе лише через реалізацію особистого щастя [41, с. 442]. Спенсеру здавалося, що в майбутньому суспільний альтруїзм зведеться нанівещь – до рівня сім'ї, допомоги хворим та нужденним [41, с. 433–444].

Власний підхід до вивчення проблем взаємодії цілого та часткового запропонував на початку ХХ ст. у своїй праці «Тектологія», де містились елементи пізнішої кібернетики, російський революціонер та вчений Олександр Богданов. За Богдановим, процеси суспільної руйнації є наслідком зіткнення різних організаційних процесів. Різні центри впливу прагнуть організувати суспільство на свій манер, спричиняючи, таким чином, конфлікт. У недосконалому суспільстві завжди присутня окремішність, відособленість організаційних структур. Слабкість цілого – у недосягненні єдності, стрункої спільної організації [2, с. 70–71].

На думку академіка Володимира Вернадського, у масштабних війнах біологічно єдиного людства на зразок Другої світової переможе та сторона, де не буде штучного поділу на «вищі» й «нижчі» раси, яка більше наближена до «закону природи» [5]. Такий соціум є життєздатнішим, бо гармонійніше організований, стійкіший до зовнішніх викликів.

Сучасні праці, присвячені організаційним та дезорганізаційним тенденціям у суспільному розвитку, здебільшого, декларують свою належність до так званої «синергетичної парадигми» [3]. Комплексне міждисциплінарне вчення «синергетика» виникло відносно недавно. Предмет дослідження синергетики – самоорганізація в системах, далеких від рівноваги.

Метою даної статті є: 1) сформулювати власну концепцію соціальної інтеграції та дезінтеграції, прослідкувати їх розвиток та співвідношення в різні історичні періоди розвитку людського суспільства; 2) показати можливу трансформацію суспільства після переходу його на дійсно інтегративні начала; 3) запропонувати своє бачення подальшого розвитку інтегрованого цілого.

Як видно з історіографічного огляду, філософи, соціологи та представники природничо-наукової думки сходяться на тому, що суспільство є проявом категорії *цілого* або ж глобальною складною системою. Людина в цій системі є найдрібнішим елементом, *частиною*. У той же час помітні й розбіжності в розумінні взаємодії часткового й цілого, недостатня розробка філософського осмислення проблем хаосу, дисгармонії в суспільстві, глобальних руйнівних процесів та їх причин.

Останніми десятиліттями відповіді на ці питання пробують дати, використовуючи синергетичний підхід. Досліджуючи найрізноманітніші природні системи, вчені-природнички виходили з того, що головний дестабілізуючий фактор у функціонуванні системи – вплив зовнішнього середовища, що спричиняє відхилення у нормальному функціонуванні елементів системи. Піддавшись модним віянням, представники суспільних наук почали механічно переносити такий механізм пояснення руйнівних процесів у гуманітарну сферу.

Характерною ознакою синергетичного підходу в соціології є перенесення біологічних реалій на життя суспільства. На основі того, що людина як окремий елемент соціуму має біосоціальну природу, стверджується, що й саме суспільство є «біосоціальною системою» [9, с. 15], вочевидь, забуваючи, що характеристики окремого не можна механічно переносити на ціле, система завжди носить якісну іншу природу, аніж її окремий елемент. Даний підхід бере початок у вже згадуваній концепції Г. Спенсера, який порівнював суспільство з біологічним організмом [41, с. 287–288]. В абсолютизованому вигляді біологізм був представлений у роботі послідовника Спенсера французького соціолога Рене Вормса, що прямо переносив біологічні закони на суспільство [6, с. 178], а класову боротьбу називав «хворобою суспільства». До людиноненависницького абсурду, виправдання біологічної

нерівності окремих рас та соціальної нерівності як біологічної доцільності, біологізаторство було доведено в концепціях Ж. А. де Гобіно, Ж. В. де Лапужа, мальтузіанців та соціал-дарвіністів. Навіть прогресивні для свого часу мислителі не завжди могли встояти перед спокусою пояснити складні суспільні процеси біологічними закономірностями, тим самим спотворивши й примітивізувавши їх суть. Так російські народники П. Лавров і П. Ткачов переносили на соціальний ґрунт закон боротьби за існування [16, с. 36–37], аргентинський матеріаліст Х. Інхеньерос також дотримувався схожих поглядів [17, с. 779]. Його наступник Х. Б. Хусто пішов далі, окрім визнання явища «внутрішньовидової боротьби», він вбачав рушійну силу суспільного прогресу в біологічних потребах [17, с. 781].

Суспільство відрізняється від інших природних систем наявністю суспільних відносин, зокрема виробничих як базису, а також обов'язковою присутністю ідеологічної надбудови. У жодній з цих сфер глобальної дії біологічного фактору ми не побачимо. Володимир Ульянов (Ленін) з цього приводу справедливо зауважив, що *«перенесення біологічних понять взагалі в область суспільних наук є фраза. Чи з «хорошими» цілями робиться таке перенесення чи з метою підкріплення помилкових соціологічних висновків, від цього фраза не перестане бути фразою»* [25, с. 349]. Біологічне може проявлятися на мікрорівні – у сфері особистого, в сімейних відносинах, колективах; саме тут вродженим, природним факторам іноді вдається уникати нівелюючого впливу соціальних норм і установок. Очевидно, саме тому авторитетні представники синергетичного підходу або взагалі уникають аналізу соціальних систем, або приводять приклади мікросистем, невеликих колективів [35, с. 489–490].

У монографії В. Васильової автор сама зазначає, що використання синергетичного підходу, який працював у природничих науках, де дія зовнішнього середовища є визначальною, у гуманітарних науках страждає на редукціонізм [3, с. 61]. Якісно складніша соціальна система прирівнюється до попередніх простіших систем (наприклад, біологічної). До того ж висновки, зроблені на основі синергетичного підходу носять гіпотетичний характер [3, с. 72]. Абсолютизуючи природні явища, роль середовища, наявність чи відсутність ресурсів, дію іншого соціуму (війна, закриття ринків і т.п.), такі автори, по суті звертаються до категорії *випадкового*. Проте відомо, що з ускладненням рівня організації органічного життя до соціальної форми організації роль випадкового зменшується, натомість зростає значення *необхідного* [37].

Власне, один з розробників синергетики І. Пригожин відмічав, що синергетичний підхід складно застосовувати до суспільних наук. Саме суспільство більше впливає на зовнішнє середовище, аніж навпаки, природа на нас [35, с. 488–490].

Очевидно, ці та ряд інших недоліків (постулювання «першоджерела самоорганізації», «трансцендентних основ реальності», пошук «абсолютних смислів» [3, с. 34–35, 50, 52]) дають підстави офіційній науці говорити про псевдосинергетику [8, с. 18–20, 24–52].

Дія зовнішніх об'єктивних, внутрішніх об'єктивних чи суб'єктивних випадкових факторів суттєво не впливає на всезагальні закономірності цілого, зокрема на тривалі внутрішні стійкі зв'язки в суспільстві. Фактором же, що здійснює суттєвий вплив на динаміку розвитку суспільства є сукупність чинників, які об'єднуються в категорію *необхідного* (тобто закономірного, не випадкового). Конкретними втіленнями *необхідного* в соціумі можна вважати чинники, які формують соціальну інтеграцію та соціальну диференціацію.

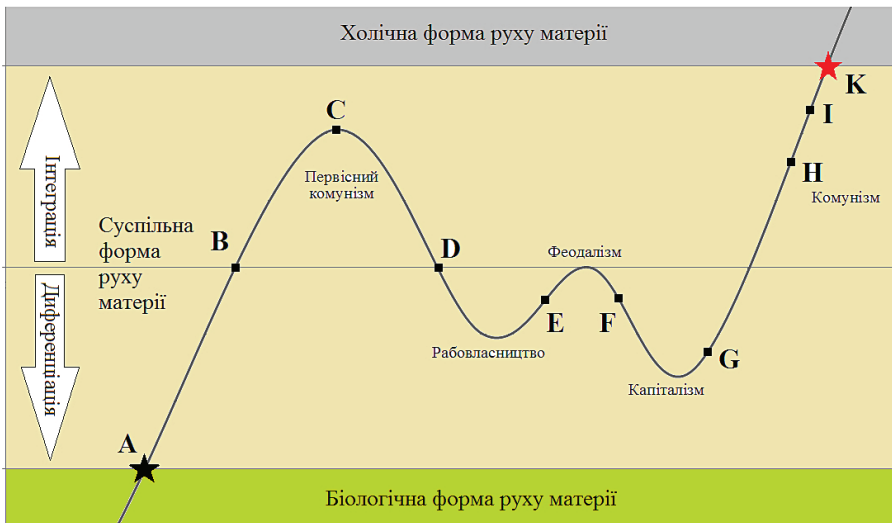
Під *інтеграцією* слід розуміти процес єднання в ціле раніше розрізнених частин або зміцнення зв'язків у вже існуючій системі. Як тенденція до єднання інтеграція має важливі характеристики, від яких залежить її протікання. Першою умовою є *функціональність* – потенційна можливість безперешкодної реалізації індивідуальних дій, які не мають деструктивного для цілого характеру. Наступ-

ною ознакою є *гомологічність*¹, тобто подібність найважливіших властивостей часткового в цілому. Третьою ознакою є інтегрованість, яку можна визначити як ступінь міцності зв'язків між частинами цілого, від якої залежить стійкість і життєздатність системи загалом. Дані характеристики у вигляді девізу «Свобода, Рівність, Братерство» вперше були сформовані ще за часів Великої французької революції.

Процесом, протилежним до інтеграції є *диференціація*. Вона визначає такий хід розвитку суспільного цілого, коли домінантним є відцентровий рух частин в цілому, а також проявляється в появі нових рівнів, ступенів поділу системи.

Коли тенденція до соціальної інтеграції прямує до егалітаризму й глобального об'єднаного людського суспільства, формування «глобальної людини», то диференціація, навпаки, проявляється в посиленні стратифікації, кастовості, нерівномірності економічного розвитку, всезростаючому поділу праці, ізоляціонізмі, традиціоналізмі, милітаризації, інших виявах поляризації цілого як на мікро- так і на макрорівні. В реальному житті ми завжди маємо справу з балансом обох тенденцій, тобто з тим чи іншим співвідношенням їх проявів. Таке балансування спостерігалось протягом всього історичного розвитку людства. Відчуваючи це протиставлення, норвезький драматург Г. Ібсен доволі влучно характеризував історичний процес як боротьбу і зміну епох – гуманістичних та антигуманістичних [15, с. 593]. Таке чергування історичних епох, або, згідно марксистської методології, суспільно-економічних формацій можна проілюструвати у вигляді графіка (рис. 1), що відображає діалектичний зигзаго- чи спіралеподібний суспільний розвиток з повтореннями й «поверненнями» на якісно вищому рівні.

Рисунок 1. Діалектичний розвиток суспільної форми руху матерії

Як видно із малюнку, дія інтеграції та диференціації у різні історичні епохи була різною. Найбільш схожими є два зниження з домінуючими процесами диференціації, що уособлюють відповідно рабовласницький (DE) та капіталістичний (FG) суспільно-економічні устрої. Античне рабовласництво та новітній капіталізм – це яскраво виражені індивідуалістичні суспільства [13, с. 134]. В обох формаціях

¹ Дану характеристику не слід плутати з гомогенністю, яка виражається в однорідності, примусовому зрівнянні. Гомологічність не виключає індивідуальності як цінності, вона полягає у відсутності явних нерівноцінних ознак частин цілого, що антагонізують ці частини між собою і роблять неможливою інтеграцію загалом.

дія приватного інтересу протиставляється загальносуспільному інтересу. Як раби, так і робітники були відчужені від результатів своєї праці. Як зауважував Ф. Енгельс, раб продавався (купувався) одного разу, робітник же продається кожного разу, коли в його праці є потреба [12, с. 325]. Визнання робітника особистістю не змінює сутності його щоденного рабства і споріднює його з античним рабом, який не вважався особистістю. Римський оратор і філософ Цицерон уже у свій час побачив не просто подібність, а принципову спільність рабства звичайного і рабства найманого, адже «плата є винагородою за рабський стан поденичника», у робітника «купується праця, а не мистецтво» [44, с. 96]. Видатний римлянин помітив явище, яке через два тисячоліття набуде глобального характеру – в диференційованому суспільстві зводиться нанівець справді людська соціалізована сутність, людина як індивідуальний універсум, її дерзання і устремління («мистецтво») нікому не потрібні, людину підштовхують до самовідчуження у вигляді продажу своєї праці.

Спільні риси рабовласницького і капіталістичного укладів істориками були відмічені ще в XIX – на початку XX ст. (Т. Моммзен, Е. Меср, Р. Віппер, М. Ростовцев). Попри спроби модернізувати історичний процес, були описані деякі схожі політичні та соціально-економічні явища, подібність у експлуатації окремих категорій населення, наявність капіталу, бірж, революційних потрясінь [33, с. 51, 56, 64, 55–67]. Великі маси людей під дією виробничо-торговельних процесів концентруються у містах, територію держав охоплює густа сітка доріг. Ще однією спільною рисою між обома суспільствами був наступ часткового, приватного на залишки попередньої інтегрованості – обидва устрої активно нищили селянську общину. Общинники не витримували конкуренції з крупними рабовласницькими латифундистами або земельними магнатами нового часу. В обох суспільствах розорялися дрібні ремісники через наступ приватних рабських майстерень чи капіталістичних мануфактур. Як наслідок, у диференційованих суспільствах неминує настає пролетаризація значної кількості населення (саме поняття «пролетар» зародилося в Давньому Римі). *Пролетаризація* – конкретний локальний прояв переходу від інтеграції до диференціації. За словами Маркса, «в пролетаріаті людина втратила саму себе» [32, с. 40], тобто свою соціальну, інтегровану сутність.

Такий стан речей призводить до зникнення соціальних зв'язків, які відрізняють суспільне ціле від простої сукупності. Це яскраво проявляється у нинішньому «суспільстві споживання», де постав феномен соціальної маси як дезінтегрованої множини частин суспільного цілого [36, с. 196]. Індивіди стають все менш пов'язаними один з одним. При відсутності адекватного міжіндивідуального взаємообміну, взаємодії неминує настає «війна всіх проти всіх» (поняття, запропоноване Т. Гоббсом), як єдиний спосіб досягнення благ. Мова йде про *тотальну конкуренцію*, як ознаку не тільки західного лібералізму, як вважають деякі дослідники [36, с. 192], а всього сучасного суспільства глобального ринку.

Конкуренція проявляється у найрізноманітніших сферах і рівнях. Боротьба і протистояння спостерігається між окремими геополітичними гравцями, торгово-промисловими підприємствами і великими фірмами, дух протистояння проник у міжособистісні відносини. Боротьба за пристойне місце під сонцем змушує активніше працювати ліктями. Тотальна конкуренція як головна ознака диференційованого суспільства, як уже зазначалось раніше, часто пов'язувалась із дією біологічного фактору в суспільстві. «*Природний стан тварин виступає як вінець людського розвитку*» [11, с. 284–285]. Відкидаючи тезу про пряму дію біологічної боротьби за виживання в людському соціумі як ненаукову, відмітимо, що біологічний фактор в диференційованому, класовому суспільстві постає в уже знятому вигляді. Процес зняття (нім. *Aufheben*) відбувся як «повторення у вищій стадії відомих рис, властивостей і т. д. попередньої і повернення начебто до

старого» [24, с. 203]. У первіснообщинному суспільстві, коли людина протиставила закону лісу правила життя з собі подібними, відбулося перше заперечення біологічного, тоді як у класових диференційованих суспільствах процес дійшов до заперечення заперечення, коли природа, начебто, відвоювала втрачені позиції у вигляді появи тотальної конкуренції. Тут ми маємо справу з видом діалектичної повторюваності в процесі розвитку, де ознаки, які були свого часу прогресивними, після свого зняття стали регресивними [18, с. 74–75]. Конкуренція і боротьба за виживання є прогресивним явищем у світі живої природи і об'єктивно сприяє життєздатності популяції. Дія начебто біологічного, тотальної різнорівневої конкуренції в суспільстві є регресивним явищем, оскільки проявляється в атомізації соціальних структур, відчуженні, локальних міждержавних конфліктах і, зрештою, має в стадії загострення тенденцію до формування передумов глобальної війни, в якій не буде переможців.

Особливе місце в історії людства займає феодална формація (*EF*), яка поєднує в собі як інтеграційні, так диференційні риси. Ряд ознак зближує феодалізм з первісним комунізмом. О. Богданов у цьому зв'язку вказує на примітивне натуральне господарство, як основу двох формацій, общинне землеволодіння, а також невисокий рівень експлуатації [1, с. 38, 47, 50–51]. Суспільства євразійського степу, де панував кочовий феодалізм чи так званий «номадний спосіб виробництва», були більш гомологічними, слабкоструктурованими, ніж землеробські, в яких наявність надлишкового продукту була фактором, що сприяв диференціації. В європейському середньовіччі не існувало чіткої межі між приватною та суспільною сферою діяльності. Слабким паростком індивідуалізму були нечисленні міста, переважна більшість населення жила, як і при родовому ладі, в невеликих поселеннях. Особа не мала помітної автономії [13, с. 134]. З іншого боку, існувала приватна власність на землю, кріпосна залежність і позаекономічний примус. Поки сільське господарство не набуло ознак товарності, експлуатація не була нестерпною – феодал забирав частку збіжжя селянина лише для свого утримання, а не для продажу, до того ж він захищав «своїх» селян від інших феодалів, розбійників і т.п. Товарно-грошові відносини, що пізніше вкорінилися на селі, змінили ситуацію, визиск став суттєвішим. Той же О. Богданов єднає «кріпацький» та рабовласницький типи господарства [1, с. 60].

Багато спільних рис є у первіснокомуністичної формації (*AD*) і *комунізму* (*GK*), як гіпотетичного майбутнього укладу людського суспільства. В обох суспільствах важливою складовою є базова гомологічність частин цілого, тобто відсутність соціальної нерівності. Обидва лади є глобальними за своїм охопленням людських популяцій. Первіснокомуністичний лад явив собою досі небачену форму руху матерії – соціальну. Спочатку паростки соціальності розвивалися в рамках попередньої, біологічної форми руху матерії і були підкорені їй законам. *Антропосоціогенез* мав два складники – *антропогенез*, тобто тілесна еволюція гомінід, що домінувала спочатку (AB) і *соціогенез* (BC). Кількісні зміни (використання знарядь, еволюція кисті руки, збільшення об'єму головного мозку і т.п.) призвели до якісного стрибка. Гомініди вже не могли розвиватися, керуючись лише інстинктами і рефlekсами. З'явилося суспільство (*точка A*), точніше глобальний конгломерат майже ізольованих общин. Саме община формувала своїх членів соціалізованими істотами, поза нею первісна людина або порівняно швидко помирала від природних чинників, або скочувалася до суто біологічного рівня.

Проаналізувавши закономірності розвитку первісного суспільства, американський антрополог Л. Г. Морган, який незалежно від К. Маркса прийшов до історичного матеріалізму, зробив висновок, що майбутнє суспільство має бути відродженням, але у вищій формі первісної рівності [34, с. 329]. Майбутній егалітарний лад, таким чином, заперечуючи заперечення, має повторювати на вищому рівні давній комунізм первісних людей.

Класики марксизму не давали детальних описів майбутнього ладу, як і строків та конкретних форм переходу до нього [23, с. 96], вважаючи такі прогнози безплідними фантазіями. К. Маркс, щоправда, зауважував, що комуністичний лад буде проходити дві фази, на нижчій (*GH*) люди будуть отримувати дохід, залежно від своєї праці, пропорційно до свого вкладу в загальне благо, на вищій (*HI*) – користуватимуться суспільними щедротами відповідно до власних потреб, а принцип суворой регламентації відійде в минуле [28, с. 18–20]. Ф. Енгельс зазначає, що в такому суспільстві не буде приватної власності, виробнича конкуренція заміниться плановою діяльністю, спрямованою на задоволення суспільних потреб. Тотальна конкуренція зміниться *асоціацією* [12, с. 329–330]. Власне, тут ми бачимо таку важливу характеристику майбутнього буття, як всеоб'ємлюче раціональне начало, яке протиставлене хаотичному *квазібіологізму* попередньої формації. Для комунізму характерний всепроникний *раціоналізм*, у той час як виробничий хаос і конкуренція є виявами біологізму, що пройшов процес зняття. В. Ульянов (Ленін) наводить інші важливі характеристики комуністичного буття – небачений досі ступінь свідомості членів такого суспільства, зникнення протилежності між розумовою та фізичною працею, небувале збільшення продуктивності праці [23, с. 96–97]. Перехід від диференційованості до інтегрованості є революційним стрибкоподібним процесом.

Комунізм – це *«не стан, який повинен бути встановленим, не ідеал, з яким повинна узгоджуватися дійсність. Ми називаємо комунізмом дійсний рух, який знищує теперішній стан»* [31, с. 34]. Тобто комунізм мислиться не як звичайна формація, а як глобальний рух, що поетапно усуває суперечності, які дісталися від попередніх формацій до справді людського, усупільненого спілкування, не опосередкованого виробничими відносинами. Комунізм, як рух до зворотного відвоювання справді людської сутності, спотвореної диференційованим суспільством, сам по собі не є метою людського розвитку чи формою буття [27, с. 127]. Цей рух прямує до звільнення «людини в людині». Комунізм (*«практичний гуманізм»*) простує до *позитивного гуманізму*, до справді людського життя й відштовхується сам від себе, уже не будучи протиставленням зняттю приватної власності [27, с. 169]. Саме тоді гуманізм перестає бути абстрактно-моральною категорією і стає реальною практикою людинолюбства й потребує взаємного буття. Позитивний гуманізм (*«післякомунізм»*) як окрему стадію (*IK*) виділяв колектив філософів (В. Аксьонов, В. Криворотов, С. Чернишов) під колективним псевдо «С. Платонов» [38, с. 52–53].

Ера дійсного гуманізму буде мати потужну науково-технічну базу. Поняття *«влада»*, як управління людьми, засноване на вертикальній ієрархії, залишиться в минулому. У бездержавному позаекономічному суспільстві *«на місце управління особами стає управління речами і керівництво виробничими процесами»* [11, с. 292]. Адекватна новим реаліям комунікація між частинами суспільного цілого неможлива без високорозвинутої штучної природи, яка б пов'язувала окремих людей, сприяючи їх дійсно людському спілкуванню, зокрема вселюдському творчому процесу та процесу пізнання оточуючої дійсності. Роль обліку, планування і управління автоматичним виготовленням необхідних благ, роль статистики в таких умовах важко переоцінити [26, с. 93]. Зрештою, впровадження планетарної кібернетичної системи на зразок запропонованої академіком В. Глушковым *«загальнодержавної автоматизованої системи збору та обробки інформації»* (рос. ОГАС) стає просто неминучим. Така система дозволить приймати оптимальні рішення у найрізноманітніших сферах, аналізуючи реальні практичні умови і даючи на розсуд прораховані варіанти дій, дозволить перейти до *«безпаперового»* документообігу, зв'язуватися з кожною людиною безпосередньо, наприклад, через вживлені чіпи і т.п.

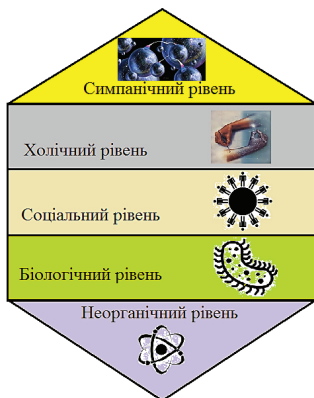
Не стримувані протиставленням приватного інтересу загальнолюдському,

суспільний і матеріально-технічний прогрес йтимуть галопуючими темпами. Рано чи пізно постане питання про вирішення проблеми постійної втрати дійсно повноцінних універсальних особистостей внаслідок природного процесу – смерті. Як зазначає В. Купревич, смерть «...стала ...історичним анахронізмом. Як фактор, що сприяє поліпшенню природи людини, вона не потрібна. З точки зору суспільства, вона шкідлива. Виходячи із завдань, що стоять перед людством, просто безглузда. Хто ж захоче закріпити цю безглуздість на вічні часи?» [21]. Успіхи медицини збільшують тривалість життя, проте зосереджуватися на консервації біологічної тілесності, очевидно, є шляхом у нікуди, тому природним виходом є збереження змісту, сутності людини – її особистості, внутрішньої індивідуальності. Саме тому використання довговічних біологічних чи небіологічних модулів (штучних тіл), здатних до безкінечної самомодифікації не є рішенням проблеми. Відмова від тілесності, окремішності буде закономірним вирішенням протиріччя між досягненням кількісно критичного рівня інтегрованості й біологічним існуванням («життям») мільярдів окремих представників виду *Homo sapiens*. До того ж існування в розділеній біологічній формі рано чи пізно вичерпає свої творчі й пізнавальні можливості й досягне кризового стану. Масовий запис особистостей на штучний носій, по-суті, злиття зі штучним інтелектом наступниці ОГАС всіх членів суспільства [26, с. 190–192], здійснить якісний стрибок і відкриє нові горизонти розвитку. Інтегрована планетарна система «людина – машина» збільшить як інтелектуальну, так і перетворюючу здатність об'єднаного розуму.

На даному етапі розвитку комунізм як рух суспільства вичерпає себе, оскільки зникне суспільство як таке і постане дійсно ціле (точка К), тобто доцільне явище, що найповніше відповідає вимогам, реаліям і викликам свого часу. Людство, що в історії своїх взаємин із природою пройшло дві стадії – пристосування під умови навколишнього світу та зміну природи для своїх потреб, перейде до третьої стадії – перетворення власної природи, що означає повне усунення біологічності, диференційованості у всіх її проявах.

Що далі? Діалектичний рух матерії від Великого вибуху й до сучасності у відомій нам частині Всесвіту постає як серія переходів до все більш складних рівнів розвитку. Перехід до складнішого рівня здійснюється в результаті вирішення суперечності між наявним рівнем складності організації матерії, її кількісними характеристиками та вичерпанням можливостей подальшого розвитку в межах даного рівня.

Рисунок 2. Рівні розвитку матерії

В історії розвитку вивченої людством частини Всесвіту до цих пір існували три форми руху матерії: неорганічна (включає в себе механічну, фізичну і хімічну), біологічна і соціальна (рис. 2). Далі має слідувати наступна форма руху матерії, що буде означена появою дійсного цілого, тобто повністю інтегрованого суспільства, суспільства, яке пройшло процес самоскасування. Подальший розвиток дійсного цілого, очевидно, буде подібний до форми існування вольвокса¹, де окремі особистості будуть виконувати роль, аналогічну до ролі клітини чи нейрона. Буде припинено практику біологічного відтворення і появи нових особистостей, натомість існуючі особистості досягнуть іморталізму (практичного безсмертя). В подальшому ступінь інтегрованості буде зростати і призведе до появи Мегаособистості (Надособистості).

¹ Вольвокс – рід так званих колоніальних організмів. Мають сфероподібний вигляд. Перехідна ланка між одноклітинними й багатоклітинними організмами.

Біологічне, навіть у знятому вигляді, остаточно відійде у небуття.

Дану форму руху матерії, яка буде якісно вища за соціальну, можна назвати *холічною*¹ (дав.-гр. ὅλος – цілий, цільний). Закінчується епоха протистояння природі у вигляді техносфери. Ціле буде одночасно скрізь і ніде – мікро- і наноносії холічного розуму ставатимуть все більш мініатюрними, наявні перетворювальні можливості зроблять непотрібним застосування громіздких техноценозів. Геосфера та біосфера, що, нарешті, будуть залишені в спокої, відновлять своє місце і роль на планеті. Футуролог і фантаст О. Лазаревич бачить холічне у вигляді «технокосму» - надскладної кібернетичної системи, яка утворюється після стирання грані між людиною і технікою і де межі між окремими свідомостями є доволі умовними [22].

Чи є холічна форма руху матерії кінцевим пунктом всесвітнього діалектичного розвитку? Очевидно, ні. Інтеграція має повторитися на якісно вищому рівні ще раз, на цей раз у *всесвітнє ціле*. Потужний розум, як якісна характеристика холічного, буде прагнути до єднання з собою подібними. За мільярди років існування Всесвіту з його мільйонами галактик, безліччю світил та окремих планет, ймовірно, всі стадії існування, які пройшло самоскасоване суспільство, були пройдені й в інших місцях космічного простору. Відбудеться ще одна інтеграція локальних мегарозумів, що породить наступну форму руху матерії – *симпанічну* (дав.-гр. σίμπαν – Всесвіт). Власне, у філософському розумінні це буде щось на зразок гегелівського *Абсолюту*, щоправда в цілковитій його матеріальності, детрансценденталізованості. Говорячи про таку Надсвідомість Всесвіту, засновник сеттлеретики² Я. Корчмарюк вказує на ймовірне зменшення частки «матеріального субстрату» до вакуумно-польового згустку [20]. У симпанічного розуму думка і дія втраять будь-яку відмінність. Тільки симпанічний рівень розвитку розуму здатний протистояти больцманівській ентропії у вселенського масштабі.

Чи втомиться Мегарозум від творчості, пізнання і знайде вищий сенс в спогляданні або розчиненні в просторі-часі? Чи буде запалювати зірки, зароджувати життя, слідкуватиме за «нерозумними» цивілізаціями, надуватиме з білих дір нові бульбашки-всесвіти?..

Як бачимо, концепція інтегрованості спирається на практику суспільного (як і досуспільного) буття. Переходи до якісно вищих форм руху матерії завжди здійснювалися після проходження критичного рівня інтегрованості у попередній системі. З цього випливає висновок, що подолання дезінтеграції, диференціації суспільної форми руху матерії послугує відправною точкою переходу до дійсно цілісного гуманного (а потім і постгуманістичного) рівня розвитку цивілізації.

Дана концепція має перспективи свого розвитку як творче переосмислення ідей трансгуманізму, космізму та технокомунізму і продовжує традиції марксистської прогностики (футурології), зокрема, її філософського аспекту.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Богданов А. А. Начальный курс политической экономии (Введение в политическую экономию) в вопросах и ответах. – Пб.: Государственное издательство, 1921. – 174 с.
2. Богданов А. А. Тектология (Всеобщая организационная наука). В 2-х кн.: Кн. 1 / Редкол. Л. И. Абалкин (отв. ред.) и др. / Отд-ние экономики АН СССР. Ин-т экономики АН СССР. – М.: Экономика, 1989. – 304 с. – (Экон. наследие).
3. Василькова В. В. Порядок и хаос в развитии социальных систем: (Синергетика и теория социальной организации). Серия «Мир культуры, истории и философии» / Оформление обложки С. Шапира, А. Олексенко. – СПб.: Издательство «Лань», 1999. – 480 с.
4. Вейцман Е. Естественное право // Философская энциклопедия: в 5 т. / глав. ред. Ф. В. Константинов. – М.: Советская энциклопедия, 1962. – Т.2: Дизъюнкция–комическое. – С. 119–122.

¹ Не слід ототожнювати з холізмом – 1) новітнім філософським напрямком, основною рисою якого є ідеалістична містифікація цілого чи 2) принципом цілісності.

² Сеттлеретика – комплексна міждисциплінарна наука про перенесення особистості на штучний носій.

5. Вернадский В. И. Несколько слов о ноосфере // Успехи современной биологии, 1944, №18, Вып. 2, С. 113–120.
6. Вормс Р. Общественный организм: Пер. с фр. / Под ред. и с предисл. А.С. Трачевского. Изд. 2-е. – М.: Книжный дом «Либроком», 2012. – 272 с. – (Из наследия мировой социологии).
7. Гегель Г. В. Ф. Феноменология духу / 3 нім. пер. П. Тарашук; Наук. ред. пер. Ю. Кушаков. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 548 с.
8. Губин В. Б. О методологии лженауки. – М.: ПАИМС, 2004. – 172 с.
9. Давыдов А. А. К вопросу об определении понятия «общество» // СоцИс, 2004, №2, С. 12–14.
10. Диада // Философский энциклопедический словарь: Гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – С. 154.
11. Энгельс Ф. Анти-Дюринг. Переворот в науке, произведенный господином Евгением Дюрингом // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: [в 50-ти томах]. – 2-е изд. – Т.20: Энгельс Ф. Анти-Дюринг, Диалектика природы. – М.: Издательство политической литературы, 1961. – С. 5–338.
12. Энгельс Ф. Принципы коммунизма // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: [в 50-ти томах]. – 2-е изд. – Т.4: Произведения, написанные с мая 1846 по март 1848 года. – М.: Издательство политической литературы, 1955. – С. 322–339.
13. Ивин А. А. Философия истории: Учебное пособие. – М.: Гардарики, 2000. – 528 с.
14. История философии в четырех томах. – Т.ІІ. – М.: Издательство Академии Наук СССР, 1957. – 712 с.
15. История философии в шести томах. – Т.ІІІ. – М.: Издательство Академии Наук СССР, 1959. – 614 с.
16. История философии в шести томах. – Т.ІV. – М.: Издательство Академии Наук СССР, 1959. – 672 с.
17. История философии в шести томах. – Т.V. – М.: Издательство Академии Наук СССР, 1961. – 920 с.
18. Кедров Б. М. О повторяемости в процессе развития. Изд. 2-е, стереотипное. – М.: КомКнига, 2006. – 152 с. – (Серия «Из наследия Б. М. Кедрова»).
19. Конрад Н. Жэнь // Философская энциклопедия: в 5 т. / глав. ред. Ф. В. Константинов. – М.: Советская энциклопедия, 1962. – Т. 2: Дизъюнкция – комическое. – С. 142–143.
20. Корчмарюк Я. И. Сеттлеретика — новая междисциплинарная наука о «переселении» личности? // Новые информационные технологии. Матер. научн.-практич. семин. НИТ-98. Моск. гос. ин-т электроники и математики, февраль 1998 г. – М.: МГИЭИМ, 1998. – С.130–149.
21. Купревич В. Долголетие: реальность мечты // Литературная газета, 1968, 4 декабря, С. 347–351.
22. Лазаревич А. Технокосм // Энциклопедия «Ключ к будущему». –URL: <http://www.technocosm.narod.ru/k2f/technocosm.htm> (Дата обращения 3.11.2017)
23. Ленин В. И. Государство и революция. Учение марксизма о государстве и задачи пролетариата в революции // Полное Собрание Сочинений В. И. Ленина: [в 55-ти томах]. – 5-е изд. – Т.33: Государство и революция. – М.: Издательство политической литературы, 1969. – С. 1–120.
24. Ленин В. И. Конспект книги Гегеля «Наука логики» // Полное Собрание Сочинений В. И. Ленина: [в 55-ти томах]. – 5-е изд. – Т.29: Философские тетради. – М.: Издательство политической литературы, 1969. – С. 77–218.
25. Ленин В. И. Материализм и эмпириокритицизм // Полное Собрание Сочинений В. И. Ленина: [в 55-ти томах]. – 5-е изд. – Т.18: Материализм и эмпириокритицизм. – М.: Издательство политической литературы, 1968. – С. 7–384.
26. Максимович Г. В. Беседы с академиком В. Глушковым, 2-е изд., переработанное. – М.: Молодая гвардия, 1978. – 224 с., ил. – (Эврика).
27. Маркс К. Экономическо-философские рукописи 1844 года // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: [в 50-ти томах]. – 2-е изд. – Т. 42: Произведения, написанные с января 1844 по февраль 1848 года. – М.: Издательство политической литературы, 1974. – С. 41–174.
28. Маркс К. Критика готской программы // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: [в 50-ти томах]. – 2-е изд. – Т.19: Произведения, написанные с марта 1875 по май 1883 года. – М.: Издательство политической литературы, 1961. – С. 9–32.

29. Маркс К. Критика политической экономии (черновой набросок 1857-1858 годов) [Первая половина рукописи] // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: [в 50-ти томах]. – 2-е изд. – Т.46, ч.1: Экономические рукописи 1857–1859 (Первоначальный вариант «Капитала»). Часть первая. – М.: Издательство политической литературы, 1968. – С. 51–508.

30. Маркс К. Критика политической экономии (черновой набросок 1857–1858 годов) [Вторая половина рукописи] // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: [в 50-ти томах]. – 2-е изд. – Т.46, ч.2: Экономические рукописи 1857–1859 (Первоначальный вариант «Капитала»). Часть вторая. – М.: Издательство политической литературы, 1969. – С. 5–521.

31. Маркс К., Энгельс Ф. Немецкая идеология. Критика новейшей немецкой философии в лице её представителей Фейербаха, Б. Бауэра и Штирнера и немецкого социализма в лице его различных пророков // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: [в 50-ти томах]. – 2-е изд. – Т.3: Тезисы о Фейербахе, Немецкая идеология, Истинные социалисты. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – С. 7–544.

32. Маркс К., Энгельс Ф. Святое семейство, или критика критической критики. Против Бруно Бауэра и компании // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: [в 50-ти томах]. – 2-е изд. – Т.2: Произведения, написанные с сентября 1844 по февраль 1846. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – С. 3–230.

33. Машкин Н. А. История древнего Рима. Учебник. – М.: Высш. шк., 2006. – 751 с.: ил. – (Серия «Классика исторической науки»).

34. Морган Л. Г. Древнее общество или исследование линий человеческого прогресса от дикости через варварство к цивилизации. Перевод с английского под редакцией М. О. Косвена. – Л.: Издательство Института народов севера ЦИК СССР, 1935. – 350 с.

35. Николис Г., Пригожин И. Самоорганизация в неравновесных системах от диссипативных структур и упорядоченности через флуктуации. – М.: Издательство «Мир», 1979. – 512 с.

36. Новиков А. С. Атомизация общества и ее роль в становлении «общества масс» // Теория и история, 2009, №2, С. 192–197.

37. Пилипенко Н. В. Необходимость и случайность // Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – С. 421–423.

38. Платонов С. После коммунизма. Книга, не предназначенная для печати. – М.: Молодая гвардия, 1989. – 255 с.

39. Радуль-Затуловский Я. Б. Андо Сёэки – философ-материалист XVIII века. – М.: Издательство восточной литературы, 1961. – 212 с.

40. Сагадеев А. Маздакизм // Философская энциклопедия: в 5 т. / глав. ред. Ф. В. Константинов. – М.: Советская энциклопедия, 1964. – Т. 3: Коммунизм – Наука. – С. 276.

41. Спенсер Г. Синтетическая философия / Пер. с англ. – К.: Ника-центр, 1997. – 512 с. – (Серия «ПОЗНАНИЕ», Вып. 2).

42. Фихте И. Г. Сочинения в двух томах. Т.2 / Сост. И примечания Владимира Волжского. – СПб.: Мифил, 1993. – 798 с.

43. Фурье Ш. Избранные произведения в 3-х т. – Т. 1. / Под редакцией и с вступительной статьей А. Дворцова. – М.: Государственное социально-экономическое издательство, 1938. – 312 с.

44. Цицерон. О старости. О дружбе. Об обязанностях. – М.: Наука, 1974. – 247 с.

45. Ян Юн-го. История древнекитайской идеологии. – М.: Издательство иностранной литературы, 1957. – 424 с.

REFERENCES:

1. Bogdanov A. A. Nachal'nyy kurs politicheskoy ekonomii (Vvedenie v politicheskuyu ekonomiyu) v voprosakh i otvetakh [The Initial course of political economy (Introduction to political economy) in questions and answers]. – Pb.: Gosudarstvennoe izdatel'stvo, 1921. – 174 s.

2. Bogdanov A. A. Tektologiya (Vseobshchaya organizatsionnaya nauka). V 2-kh kn.: Kn. 1 [Tectology (universal organizational science).] / Redkol. L. I. Abalkin (otv. red.) i dr. / Otdnie ekonomiki AN SSSR. In-t ekonomiki AN SSSR. – М.: Ekonomika, 1989. – 304 s. – (Ekon. nasledie).

3. Vasil'kova V. V. Poryadok i khaos v razvitiі sotsial'nykh sistem: (Sinergetika i teoriya sotsial'noy organizatsii). Seriya «Mir kul'tury, istorii i filosofii» [Order and chaos in development of social systems (Synergetics and theory of social organization). Series «The World of culture, history, and philosophy»] / Oformlenie oblozhki S. Shapiro, A. Oleksenko. – Spb.: Izdatel'stvo

«Lan'», 1999. – 480 s.

4. Veytsman E. Estestvennoe pravo [The Natural law] // *Filosofskaya entsiklopediya* : v 5 t. / glav. red. F. V. Konstantinov. – M.: Sovetskaya entsiklopediya, 1962. – T. 2: Diz'yunksiya – komicheskoe. – S. 119–122.

5. Vernadskiy V. I. Neskol'ko slov o noosfere [Some words about noosphere] // *Uspekhi sovremennoy biologii*, 1944, №18, Vyp. 2, S. 113–120.

6. Vorms R. Obshchestvennyy organizm: Per. s fr. [The Public body] / Pod red. i s predisl. A.S. Trachevskogo. Izd. 2-e. – M.: Knizhnyy dom «Librokom», 2012. – 272 s. – (Iz naslediya mirovoy sotsiologii).

7. Gerel' G. V. F. Fenomenologiya dukhu [Phenomenology of spirit] / Z nim. per. P. Tarashchuk; Nauk. red. per. Yu. Kushakov. – K.: Vid-vo Solomiï Pavlichko «Osnovi», 2004. – 548 s.

8. Gubin V. B. O metodologii lzhenauki [On methodology of pseudoscience]. – M.: PAIMS, 2004. – 172 s.

9. Davydov A. A. K voprosu ob opredelenii ponyatiya «obshchestvo» [To the question of the definition of «society»] // *SotsIs*, 2004, №2, S. 12–14.

10. Diada [Dyad] // *Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar'* / Gl. redaktsiya: L. F. Il'ichev, P. N. Fedoseev, S. M. Kovalev, V. G. Panov. – M.: Sovetskaya entsiklopediya, 1983. – S. 154.

11. Engel's F. Anti-Dyuring. Perevorot v nauke, proizvedenny gospodinom Evgeniem Dyuringom [Anti-Dühring. The revolution in science, manufactured by Mr. Eugene Dühring] // Marks K., Engel's F. Sochineniya: [v 50-ti tomakh]. – 2-e izd. – T.20: Engel's F. Anti-Dyuring, Dialektika prirody. – M.: Izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1961. – S. 5–338.

12. Engel's F. Printsipy kommunizma [Principles of communism] // Marks K., Engel's F. Sochineniya: [v 50-ti tomakh]. – 2-e izd. – T.4: Proizvedeniya, napisannye s maya 1846 po mart 1848 goda. – M.: Izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1955. – S. 322–339.

13. Ivin A. A. Filosofiya istorii: Uchebnoe posobie [The Philosophy of history: a Training manual]. – M.: Gardariki, 2000. – 528 s.

14. Istoriya filosofii v chetyrekh tomakh [History of philosophy in four volumes]. – T.II. – M.: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 1957. – 712 s.

15. Istoriya filosofii v shesti tomakh [History of philosophy in six volumes]. – T.III. – M.: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 1959. – 614 s.

16. Istoriya filosofii v shesti tomakh [History of philosophy in six volumes]. – T.IV. – M.: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 1959. – 672 s.

17. Istoriya filosofii v shesti tomakh [History of philosophy in six volumes]. – T.V. – M.: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 1961. – 920 s.

18. Kedrov B. M. O povtoryaemosti v protsesse razvitiya. Izd. 2-e, stereotipnoe [About repeatability in the development process]. – M.: KomKniga, 2006. – 152 s. – (Seriya «Iz naslediya B. M. Kedrova»).

19. Konrad N. Zhen' [Ren] // *Filosofskaya entsiklopediya*: v 5 t. / glav. red. F. V. Konstantinov. – M.: Sovetskaya entsiklopediya, 1962. – T. 2: Diz'yunksiya – komicheskoe. – S. 142–143.

20. Korchmaryuk Ya. I. Settleretika — novaya mezhdistsiplinarnaya nauka o «pereselenii» lichnosti? [Settleretika a new interdisciplinary science of «relocation» of the individual?] // *Novye informatsionnye tekhnologii. Mater. nauchn.-praktich. semin. NIT-98. Mosk. gos. in-t elektroniki i matematiki, fevral' 1998 g.* – M.: MGIEIM, 1998. – S.130–149.

21. Kuprevich V. Dolgoletie: real'nost' mechtly [Longevity: the reality of dreams] // *Literaturnaya gazeta*, 1968, 4 dekabrya, S. 347–351.

22. Lazarevich A. Tekhnokosm [Technocom] // *Entsiklopediya «Klyuch k budushchemu»*. – URL: <http://www.technocosm.narod.ru/k2f/technocosm.htm> (Accessed 3.11.2017)

23. Lenin V. I. Gosudarstvo i revolyutsiya. Uchenie marksizma o gosudarstve i zadachi proletariata v revolyutsii [State and revolution. The Marxist theory of the state and the tasks proletariat in the revolution] // *Polnoe Sobranie Sochineniy V. I. Lenina* : [v 55-ti tomakh]. – 5-e izd. – T.33: Gosudarstvo i revolyutsiya. – M.: Izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1969. – S. 1–120.

24. Lenin V. I. Konspekt knigi Gegelya «Nauka logiki» [Summary of the book Hegel's «Science of logic»] // *Polnoe Sobranie Sochineniy V. I. Lenina* : [v 55-ti tomakh]. – 5-e izd. – T.29: Filosofskie tetradi. – M.: Izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1969. – S. 77–218.

25. Lenin V. I. Materializm i empiriokrititsizm [Materialism and empiric] // *Polnoe Sobranie Sochineniy V. I. Lenina* : [v 55-ti tomakh]. – 5-e izd. – T.18: Materializm i empiriokrititsizm. –

M.: Izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1968. – S. 7–384.

26. Maksimovich G. V. Besedy s akademikom V. Glushkovym [Conversation with the academician V. Glushkov], 2-e izd., pererabotannoe. – M.: Molodaya gvardiya, 1978. – 224 s., il. – (Evrika).

27. Marks K. Ekonomicheskio-filosofskie rukopisi 1844 goda [Economic and philosophical manuscripts of 1844] // Marks K., Engel's F. Sochineniya: [v 50-ti tomakh]. – 2-e izd. – T. 42: Proizvedeniya, napisannye s yanvarya 1844 po fevral' 1848 goda. – M.: Izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1974. – S. 41–174.

28. Marks K. Kritika gotskoy programmy [Critique of the Gotha program] // Marks K., Engel's F. Sochineniya: [v 50-ti tomakh]. – 2-e izd. – T.19: Proizvedeniya, napisannye s marta 1875 po may 1883 goda. – M.: Izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1961. – S. 9–32.

29. Marks K. Kritika politicheskoy ekonomii (chernovoy nabrosok 1857-1858 godov) [Pervaya polovina rukopisi] [Critique of political economy (rough draft of 1857-1858) [the First half of the manuscript]] // Marks K., Engel's F. Sochineniya: [v 50-ti tomakh]. – 2-e izd. – T.46, ch.1: Ekonomicheskie rukopisi 1857–1859 (Pervonachal'nyy variant «Kapitala»). Chast' pervaya. – M.: Izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1968. – S. 51–508.

30. Marks K. Kritika politicheskoy ekonomii (chernovoy nabrosok 1857-1858 godov) [Vtoraya polovina rukopisi] [Critique of political economy (rough draft of 1857-1858) [the Second half of the manuscript]] // Marks K., Engel's F. Sochineniya: [v 50-ti tomakh]. – 2-e izd. – T.46, ch.2: Ekonomicheskie rukopisi 1857–1859 (Pervonachal'nyy variant «Kapitala»). Chast' vtoraya. – M.: Izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1969. – S. 5–521.

31. Marks K., Engel's F. Nemetskaya ideologiya. Kritika noveyshey nemetskoy filosofii v litse ee predstaviteley Feuerbakha, B. Bauera i Shtirnera i nemetskogo sotsializma v litse ego razlichnykh prorokov [The German ideology. Criticism of the newest German philosophy in the person of its representatives Feuerbach, B. Bauer and Stirner and of German socialism as represented by its various prophets] // Marks K., Engel's F. Sochineniya: [v 50-ti tomakh]. – 2-e izd. – T.3: Tezisy o Fejerebakhe, Nemetskaya ideologiya, Istinnye sotsialisty. – M.: Gosudarstvennoe izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1955. – S. 7–544.

32. Marks K., Engel's F. Svyatoe semeystvo, ili kritika kriticheskoy kritiki. Protiv Bruno Bauera i kompanii [The Holy family, or critique of critical criticism. Against Bruno Bauer and company] // Marks K., Engel's F. Sochineniya: [v 50-ti tomakh]. – 2-e izd. – T.2: Proizvedeniya, napisannye s sentyabrya 1844 po fevral' 1846. – M.: Gosudarstvennoe izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1955. – S. 3–230.

33. Mashkin N. A. Istoriya drevnego Rima. Uchebnik [History of ancient Rome. Tutorial]. – M.: Vyssh. shk., 2006. – 751 s.: il. – (Seriya «Klassika istoricheskoy nauki»).

34. Morgan L. G. Drevnee obshchestvo ili issledovanie liniy chelovecheskogo progressa ot dikosti cherez varvarstvo k tsivilizatsii [Ancient society or the study of the lines of human progress from savagery through barbarism to civilization]. Perevod s angliyskogo pod redaktsiyey M. O. Kosvena. – L.: Izdatel'stvo Instituta narodov severa TsIK SSSR, 1935. – 350 s.

35. Nikolis G., Prigozhin I. Samoorganizatsiya v neravnovesnykh sistemakh ot dissipativnykh struktur i uporyadochennosti cherez fluktuatsii [Self-organization in nonequilibrium systems from dissipative structures and order through fluctuations]. – M.: Izdatel'stvo «Mir», 1979. – 512 s.

36. Novikov A.S. Atomizatsiya obshchestva i ee rol' v stanovlenii «obshchestva mass» [The Atomization of society and its role in the formation of the «society of the masses»] // Teoriya i istoriya, 2009, №2, S. 192–197.

37. Pilipenko N. V. Neobkhodimost' i sluchaynost' [Necessity and chance // Philosophical encyclopedic dictionary] // Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar'; Gl. redaktsiya: L. F. Il'ichev, P. N. Fedoseev, S. M. Kovalev, V. G. Panov. – M.: Sovetskaya entsiklopediya, 1983. – S. 421–423.

38. Platonov S. Posle kommunizma. Kniga, ne prednaznachennaya dlya pechati [After communism. The book is not intended for printing]. – M.: Molodaya gvardiya, 1989. – 255 s.

39. Radul'-Zatulovskiy Ya. B. Ando Seeki – filosof-materialist XVIII veka [Ando Seki – materialist philosopher of the XVIII century]. – M.: Izdatel'stvo vostochnoy literatury, 1961. – 212 s.

40. Sagadeev A. Mazdakizm [Mazdakism] // Filosofskaya entsiklopediya: v 5 t. / glav. red. F. V. Konstantinov. – M.: Sovetskaya entsiklopediya, 1964. – T. 3: Kommunizm – Nauka. – S. 276.

41. Spenser G. Sinteticheskaya filosofiya [Synthetic philosophy] / Per. s angl. – K.: Nika-sentr, 1997. – 512 s. – (Seriya «POZNANIE», Vyp. 2).
42. Fikhte I. G. Sochineniya v dvukh tomakh. T.2 [Works in two volumes] / Sost. I primechaniya Vladimira Volzhskogo. – SPb.: Mifil, 1993. – 798 s.
43. Fur'e Sh. Izbrannye proizvedeniya v 3-kh t. – T. 1. [Selected works in 3 volumes] / Pod redaktsiyey i s vstupil'noy stat'ey A. Dvortsova. – M.: Gosudarstvennoe sotsial'no-ekonomicheskoe izdatel'stvo, 1938. – 312 s.
44. Tsitseron. O starosti. O druzhbe. Ob obyazannostyakh [About old age. About friendship. About the responsibilities]. – M.: Nauka, 1974. – 247 s.
45. Yan Yun-go. Istoriya drevnekitayskoy ideologii [History of ancient Chinese ideology]. – M.: Izdatel'stvo inostrannoy literatury, 1957. – 424 s.

Гриценко Н. Н., библиограф методико-библиографического отдела Зеньковская центральная районная библиотека имени В. Г. Короленко (Зеньков, Украина), E-mail: gmmutopia@gmail.com

Интеграция как условие прогресса. Диалектика интеграции.

***Аннотация.** Статья посвящена феномену диалектической взаимосвязи целого и частного, особенно на примере общества как глобальной системы. Приведен критический анализ работ философов и социологов по проблемам гармонии и хаоса, проиллюстрирована негативная роль синергетики и биологизации в социальных исследованиях. Показано значение интеграционных и дезинтеграционных тенденций в различных общественно-экономических формациях, раскрыты общие и отличительные черты в их соотношениях. Осуществлена попытка обоснования действительной интеграции как самоустранения общественной формы движения материи. Предложено философское осмысление дальнейшего развития постгуманистической цельной сущности до уровня «разумной Вселенной». При построении своей концепции автор опирается на диалектико-материалистический и конкретно-исторический подходы, использует закономерности единства синтезирующего охвата неразрывно связанных между собой явлений. Сделан вывод, что только преодоление процессов дифференциации (тотальной конкуренции, квазибиологизма) сделает возможным прогрессивное продвижение глобального «Я».*

***Ключевые слова:** целое и частное, интеграция и дифференциация, общественно-экономические формации, коммунизм как действительное движение, существующие и будущие формы движения материи.*

Hrytsenko M., Bibliographer of the Methodological and Bibliographic Department, Korolenko central district library of Zinkiv (Zinkiv, Ukraine), E-mail: gmmutopia@gmail.com

Integration as a condition for progress. Dialectics of integration.

***Abstract.** The article illustrates the phenomenon of the dialectical relationship of the whole and the partial, in particular on the example of society as a global system. The purpose of this article is to: 1) form their own conception of social integration and disintegration, to follow their development and relations in different historical periods of development of human society; 2) to show the possible transformation of society after its transition to truly integrative beginnings; 3) to offer own vision for the further development of an integrated whole. A critical analysis of the work of philosophers and sociologists on harmony and chaos is presented, and the negative role of synergetics and biologisation in social studies is illustrated. The significance of integration and disintegration tendencies in various socio-economic formations is shown, common and distinctive features in their relations are revealed. An attempt has been made to substantiate the actual integration as the self-elimination of the social form of the motion of matter. The philosophical comprehension of the further development of the post-human whole entity to the level of «intelligent universe» is proposed. In constructing his concept, the author relies on dialectical materialistic and concrete historical approaches, uses the laws of the unity of the synthesizing coverage of inextricably linked phenomena. It is concluded that only the abolition of the processes of differentiation (total competition, quasibiologism) will make possible the progressive development of the global «I».*

***Keywords:** integral and partial, integration and differentiation, socio-economic formations, communism as a real movement, existing and future forms of motion of matter.*